dydžio, 27 cm aukščio, dubuo – 18 cm skersmens ir 16 cm gylio. Akmuo pilkos spalvos, perskilęs per dubens vidurį.

NEW FINDS OF STONE AXES IN JONIŠKIS DISTRICT

Latterly, 11 stone axes found in Joniškis district were transferred to the Museum of Žagarė Secondary School and Joniškis Museum of History and Culture. The mammoth tusk found near Žagarė in 1960 was transferred to Lithuanian National Museum. Residents of Joniškis store 5 stone dishes brought from various localities of Lithuania.

ŽVALGYMAI PASIENYJE LAZDIJŲ RAJONE

Gintautas ZABIELA

2000 m. atlikti Lietuvos–Baltarusijos pasienio ruožo Lazdijų rajone archeologinių vertybių žvalgymo darbai. Pagrindinis dėmesys buvo skiriamas pačios Lietuvos–Baltarusijos sienos (iš viso apie 35 km ilgio) ir artimiausio pasienio ruožo žvalgymui. Valstybinė siena Lazdijų rajono ribose pravesta daugiausia Nemuno, Igaros bei Maros upėmis. Žvalgymų metu buvo rasta ir lokalizuota kelios miškuose pasimetusios, iki šiol niekur nefiksuotos archeologinės bei kitokio pobūdžio vertybės. Tai nežinomi senkapiai Macevičių ir Menciškės kaimuose; anglių degimo vietos Kuodžių ir Macevičių kaimuose; buvusios nelokalizuotos, greičiausiai sakralinio-mitologinio pobūdžio vertybės Gerdašių, Pertako ir Studiankos kaimuose. Detaliau buvo žvalgomi ir du žinomi, bet menkai pažįstami archeologijos paminklai: Gerdašių neįtvirtinta gyvenvietė ir Kapčiamiesčio akmens amžiaus gyvenvietė.

Macevičių (Kapčiamiesčio sen.) senkapis (N53°57'10.1"; E23°45'24.9"), vadinamas Baltaisiais kalnais, yra Ančios girininkijos Baltosios Ančios miško kv. 21 R dalyje. Dabar tai iki 3 m aukščio buvusios žemyninės kopos, apaugusios tankiomis pušaitėmis. 1936 liepos mėn. LŽV Ančios girininkijos anketoje nurodoma, kad „pakilioje vietoje apie 1 ha smėlyne vėjas iš smėlio išpusto daug kaulų“. Aplinkinių kaimų senesni gyventojai pamena, kad ten be žmonių kaulų būdavo išpustoma „poterių, rožančių“ (Varviškės k., Juzė Lazauskienė, g. 1920 m.), karolių (Pertako k., Antanas Pekarskas, g. 1920 m.), „karsto lentų, vilnonės bei lininės medžiagos gabalų“ (Menciškės k., Jonas Žibuda, g. 1931 m.). Maždaug 100 m į V nuo kvartalinės linijos, tankiomis pušaitėmis apaugusio buvusio kopyno vienoje kalvelių metalo detektoriumi rastas 2,3 cm skersmens žalvarinis žiedas su stikline apvalia 6 mm skersmens, 3 mm aukščio akute (44 pav.) su pirštikaulio liekanomis viduje, neabejotinai liudijantis apie čia esančius (ar buvusius) išpustytus kapus. Pagal rastą žiedą bei minimus radinius, Macevičių senkapį galima datuoti XVII–XVIII a.

44 pav. Žalvarinis žiedas iš Macevičių senkapio.
A. Zabielienės pieš.
Fig. 44. Bronze ring from Macevičiai.

Menciškės (Kapčiamiesčio sen.) senkapis (N53°57'5.7";

E23°42'11.8") yra Kapčiamiesčio girininkijos Neviedžio miško 49 kv. centrinėje dalyje, 150 m į Š nuo Baltosios Ančios upės kairiojo kranto, į P nuo kelio Menciškė–Neviedės upelis. 1935 m. rugsėjo mėnesį surašytoje LŽV anketoje nurodoma, kad Lebedyno miške prie vieškelio tarp Menciškės ir Macevičių yra kapinaitės, kuriose „randama molinių puodų šukių, kaulų, kurie jau kreidos sąstate, randama įvairių žalvarinių iškasenų". Senkapis buvo pustomo smėlio plote, kurį tik apie 1980 m. pavyko užsodinti pušelėmis. Apie 20 žingsnių į P nuo dabartinio kelio, senkapio vietoje, stovėjo medinis kryžius. Išpustytame smėlyje žmonės rasdavo lentgalių nuo karstų, senoviškų geležinių vinių, atrodo, rasdavo ir kryžiukų bei papuošalų (Menciškės k., Antanas Margelis, g. 1940 m.; Jonas Žibuda, g. 1931 m.). Dabar senkapio paviršius beveik lygus, apaugęs jaunomis pušelėmis. Jį iššvalgius metalo detektoriumi nieko nerasta. Lieka neaišku ar senkapis yra visiškai išpustytas ir visiškai sunaikintas, ar giliai užpustytas. Bet kuriuo atveju šioje teritorijoje reikia atlikti žvalgomuosius archeologinius tyrinėjimus, nes turimi duomenys rodo, kad čia būta XVI–XVIII a. senkapio.

Kuodžių (Kapčiamiesčio sen.) anglių degimo vieta (N53°57'14.7"; E23°31'54.4") yra Stalų girininkijos Justinavo miško 42 kv. centrinėje dalyje, 400 m į V nuo Lietuvos–Lenkijos pasienio tvoros, 150 m į ŠV nuo Maros kairiojo kranto bei Lietuvos–Baltarusijos sienos, į V nuo miško keliukų sankryžos. Išliko vienas nuskleistą pilkapį primenantis apvalus, plokščias 10 m skersmens, 0,3 m aukščio sampilas, kuriame iškart po samanomis yra ištisinės anglys. Aplink sampilą matyti nežymaus žiedinio griovelio liekanos.

Macevičių (Kapčiamiesčio sen.) anglių degimo vieta (N53°57'5"; E23°46'3.9") yra Ančios girininkijos Baltosios Ančios miško kv.15 P dalyje, į Š nuo R–V kryptimi einančio miško keliuko. Išliko 6 nuskleistus pilkapius primenantys apvalūs, plokšti sampilai, kuriuose iškart po samanomis yra ištisinės anglys. Sampilų skersmuo 10,5–12 m, aukštis iki 0,5 m. Sampilų viduryje matyti nežymios duobės, aplink sampilus yra iki 0,2 m gylio žiedinio griovelio liekanos. Atstumai tarp sampilų 2–12 m.

Abiejų anglių degimo vietų chronologija neaiški. Ilgametis Pertako girininkijos eigulys Antanas Pekarskas, g. 1920 m., teigia, kad šiose apylinkėse anglis panašiu būdu degdavo dar tarpukario laikotarpiu. Kol nėra nustatyta panašių objektų tikslesnė chronologija, abi vietas reikėtų saugoti kaip archeologijos paminklus – senosios gamybos vietas, nes iki šiol jų žinoma vos kelios.

Gerdašių (Leipalingio sen.) upelis, vadinamas Kunigo šaltiniu, yra Gerdašių girininkijos, Gerdašių miško 70 kv. P pakraštyje, Gerdašių kaimo P dalyje. 1935 m. gruodžio mėn. LŽV nurodyta, kad Kunigo šaltiniu vadintas didžiausias iš čia tryškusių 12 šaltinių. „Yra pasakojimas, kad senovėje nuskendusi bažnyčia. Randama žmonių kaulų ir senų pinigų". Tarybiniu laikotarpiu pieva, kurioje tryško šie šaltiniai, numelioruota, pats Kunigo šaltiniu vadinamas upelis paverstas kanalu, iš kurio natūralia vaga apie 100 m ilgyje į Nemuną įteka tik ties Gerdašių neįtvirtinta gyvenviete.

Kuodžių (Kapčiamiesčio sen.) Akuniuočiaus ežeras (Š kranto geografinės

koordinatės N53°55'43.9"; E23°37'26.9") yra Pertako girininkijos Kuodžių miško 104 kv. P dalyje, 70 m į Š nuo Lietuvos–Baltarusijos sienos. Tai 1,3 ha ploto, 8–10 m gylio pelkinis ežerėlis su rusvai žalsvos spalvos vandeniu. 1938 sausio mėn. LŽV Kapčiamiesčio girininkijos Kuodžių miško anketoje nurodoma, kad kalbama, „jog sukilimo laikais paskandinti ginklai: šautuvai, dalgės ir net patrankos. Pasakojama, kad nuo kalno pasileidęs arklys su vežimu puolęs ežeran, net nusižvengęs. Ir dabar pasirodanti ant vandens žmogaus figūra, netoli ežero apmėtą akmenimis".

Studiankos (Kapčiamiesčio sen.) Robinzono kalnas (N53°55'40.9"; E23°36'7.4") kai kada vadinamas tiesiog Studziankos Kalnu (pagal dabar jau Baltarusijos teritorijoje esančio, bebaigiančio išnykti kaimo pavadinimą) yra Pertako girininkijos Kuodžių miško 103 kv. V krašte, abipus Lietuvos–Baltarusijos sienos. 1938 m. sausio mėn. LŽV Kapčiamiesčio girininkijos Kuodžių miško anketoje nurodoma, kad 1,2 ha ploto kalne „Napoleono laikais prancūzai paslėpę turtus – vyriausio štabo brangenybes. 1910–1912 m. buvo iš Prancūzijos atvažiavę ir darė kasinėjimus, bet nieko nerado". Šį pasakojimą patvirtino Pertako k. gyventojas Antanas Pekarskas, g. 1920 m., teigdamas kad „kalne yra užkastas Napoleono žmonos servizas, kad prieš I Pasaulinį karą čia buvo atvažiavę prancūzai ir ieškoję šio servizo, kasinėję visą kalną". Kalno pavadinimo kilmė neaiški. Dabartiniu metu Lietuvai priklauso tik kalno Š dalis, o P dalis yra Baltarusijoje. Robinzono kalnu vadinamas Š–P kryptimi pailgas Maros upės kairiojo kranto kyšulys apie 10 m aukščio stačiais šlaitais. Jo viršus plokščias, smėlėtas, apie 100 m ilgio bei 50 m pločio, be kultūrinio sluoksnio. Iš Š pusės kyšulys beveik lygiai pereina į gretimas aukštumas. Kyšulys neturi jokių piliakalnio požymių, ir gali būti laikomas tik sakraline-mitologine vertybe.

Gerdašių (Leipalingio sen.) neįtvirtinta gyvenvietė (N53°57'8.8"; E23°51'52.6") yra Gerdašių girininkijos Gerdašių miško 69 kv. P dalyje, Kunigo Šaltinio upelio santakoje su Nemunu. Gyvenvietė žinoma nuo XX a. 4 dešimtmečio, 1972 m. įrašyta į archeologijos paminklų sąrašus (AV 614), tačiau į naujausią registrą nepateko. Gyvenvietės teritorija apaugusi tankiu lapuočių mišku, lygiu paviršiumi, kurio P pusė link Nemuno apie 1,5 m žemesnė, potvynių nuplauta. Išlikusi nenuplauta gyvenvietės teritorijos dalis pailga ŠR–PV kryptimi, netaisyklingo ovalo formos, 60x25 m dydžio, iš Š juosiama Kunigo Šaltinio upelio, iš PR – Nemuno. Norint nustatyti gyvenvietės išlikimo laipsnį bei kultūrinio sluoksnio chronologiją, šios teritorijos centre iškastas 1 m^2 dydžio šurfas. Po 30–50 cm storio pilko priesmėlio sluoksniu, kuris į apačią 25–30 cm gylyje kiek tamsėja, pasiektas įžemis – gelsvas smėlis. Šis pilko priesmėlio sluoksnis ir yra kultūrinis sluoksnis, nes jame 20–35 cm gylyje rastos 3 žiestos 5–10 mm storio puodų šukės, 40 cm gylyje jau šviesėjančiame priesmėlyje – šukelė rusvai žalsva glazūra dengtu vidumi. Keramika rodytų, kad čia buvo ne gyvenvietė, o gana vėlyva – XIX a. – XX a. pradžios kaimavietė. Tai patvirtina ir neįtvirtintos gyvenvietės teritorijos žvalgymai su metalo detektoriumi. Paviršiniame iki 20 cm storio sluoksnyje visoje nenuplautos gyvenvietės teritorijoje aptikta vėlyvoms kaimavietėms būdingų geležinių dirbinių: vielos gabalėlių, vinių, ske-

veldrų ir kt.). Anksčiau minimi gyvenvietės radiniai (keramika, akmeniniai kirviai) liudytų čia buvus ir geležies amžiaus gyvenvietę, kurios kultūrinis sluoksnis ko gero yra jau nuplautas didelio Nemuno potvynio metu (greičiausiai 1958 m.).

Kapčiamiesčio (Kapčiamiesčio sen.) akmens amžiaus gyvenvietė (N53°59'9.8"; E23°39'30.7"), vadinama Pinčiarage, yra 1,75 km į P nuo Kapčiamiesčio bažnyčios, 450 m į R nuo kelio Kapčiamiestis–Sapockinas (Baltarusija), Pertako girininkijos Kapčiamiesčio miško 61 kv. R pakraštyje, Baltosios Ančios upės dešiniajame krante, jos kilpoje. Gyvenvietę 1970 m. surado archeologas Romas Oliušauskas. Jis joje aptiko svidrinį strėlės antgalį, titnaginių skelčių, nuoskalų, keramikos, puoštos įspaudėliais ir įraižomis, iš kurių šiandien LNM saugomas tik pilko be patinos titnago 52 mm ilgio, 11 mm pločio svidrinis strėlės antgalis trikampio skerspjūvio, 5 mm storio, 9 mm ilgio įkote (LNM EM 2081:1). 1972 m. gyvenvietė buvo įrašyta į archeologijos paminklų sąrašus (AR 574), 1996 m. – į registrą (A 92). Ji užima 2,7 ha plotą, kurį iš P, R ir V juosia Baltoji Ančia. Smėlinguose į upę griūvančiuose šlaituose jokių archeologinių liekanų nepastebėta. Gyvenvietės V dalyje išliko vėjų pustomos smėlio kopos, V dalyje gyvenvietės teritorija lygi, apaugusi pušimis. Kapčiamiesčio akmens amžiaus gyvenvietės išlikimo lygis ir teritorija neaiški, tad ateityje joje reikia atlikti žvalgomuosius tyrinėjimus.

Be paminėtų archeologinių vertybių, dviejose dabartinių kaimų vietose aptinkama senesnių radinių. **Menciškės** (Kapčiamiesčio sen.) kaimo vietoje anksčiau buvo rasta „senų pinigų, akmeninis kirvukas bei seno šautuvo vamzdis“ (Menciškės k., Jonas Žibuda, g. 1931 m.). **Varviškės** (Kapčiamiesčio sen.) kaime 1932 m. neįvardintas gyventojas kasdamas žvyrą, rado varinių pinigų su 1427 metų data (Iškasė senų pinigų, *Lietuvos aidas,* 1932, Nr. 47(1422), p. 9). Radinį archeologas A. Tautavičius įvardino kaip lobį (Tautavičius A. 1919–1940 m. Lietuvoje rasti XV a. pabaigos – XIX a. pirmosios pusės monetų lobiai, *Numizmatika,* V., 2000, t. 1, p. 173). Kaime monetų buvo aptinkama įvairiose vietose statant pastatus (Varviškės k., Juozas Šumskas, g. 1918 m.), tad minimas lobis galėjo būti kelios greičiausiai XVII a. pirmos pusės ar vidurio monetos.

Lietuvos–Baltarusijos pasienio ruožo Lazdijų rajone žvalgymas parodė, kad ir geografiniu požiūriu neperspektyviose vietose (smėlynai) galima rasti nežinomų archeologinių vertybių. Nemažai jų glūdi miškuose, tik čia žvalgymus labai apsunkina informacijos stoka.

SURVEY AT THE STATE BORDER IN LAZDIJAI DISTRICT

In 2000, during the survey of 35 km long section of the state border between Lithuania and Belarus in Lazdijai district, archaelogical values, unknown ancient burials dated to the 16th–18th centuries were found in Macevičiai and Menciškės villages; earlier non-localized values, most probably, of sacral-mythologic character were examined in Gerdašiai, Pertakas and Studianka villages; two known but poorely examined archeological monuments – Gerdašiai unfortified settlement and Kapčiamiestis Stone Age settlement were examined in details.